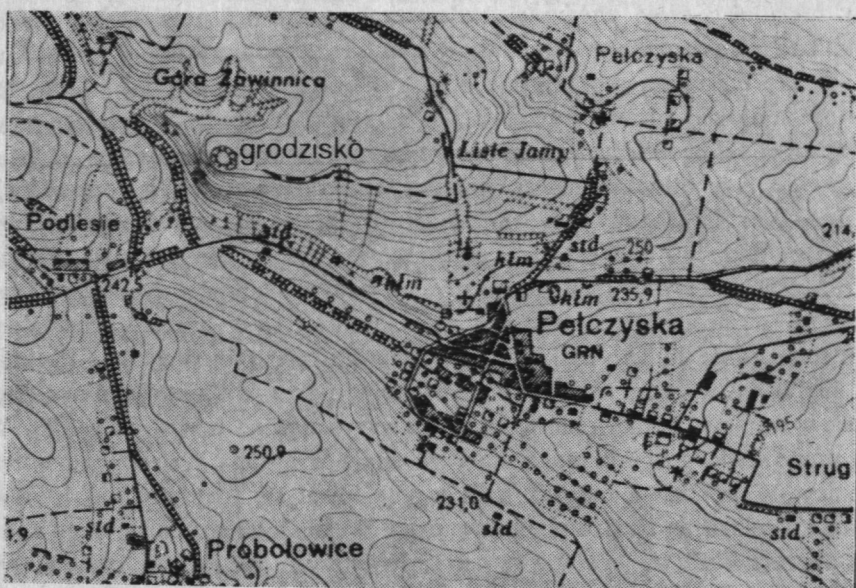

Dorota Górna

WYNIKI DOTYCHCZASOWYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH
GRODZISKA W PEŁCZYSKACH, GM. ŻŁOTA PIŃCZOWSKA,
WOJ. KIELECKIE

Pierwsza wzmianka źródłowa o Pełczyskach dotycząca sporu pomiędzy biskupem krakowskim Iwonem a komesem Baranem o część wsi, pochodzi z roku 1224¹. Założycielem wsi miał być biskup Pełka należący do rodu Lisów². W XIII w. część

Pełczysk stanowiła własność biskupią. Również zameczek jaki się tutaj znajdował i był założony na grodzisku wczesnośredniowiecznym stanowił własność biskupów krakowskich³. Źródła z XIV w. poświadczają istnienie tu grodu⁴. Większość jednak przekazów dotyczy kościoła pod wezwaniem św. Wojciecha i prebendy pod wezwaniem św. Aleksego⁵.

¹ Kodeks Katedry Krakowskiej, I, nr 14, s. 20.

² J. Szymański, *Możnowładztwo małopolskie a kanonikat świecki w pierwszej połowie XII w.*, „Studia Historyczne”, vol. X, 1967, z. 1/2, s. 43.

³ Ibidem, s. 43.

⁴ Kodeks Katedry Krakowskiej, t. I, nr 114, s. 148.

⁵ J. Długosz, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, Kraków 1864, t. II, s. 90.

Grodzisko położone jest na północno-zachodnim krańcu pasma wzgórz obecnie zwanego Olbrychem, dawniej Albrychem, Zawinicą bądź Zamczyskiem, w odległości około 10 km na północny zachód od Wiślicy.

Według tradycji znajdują się tu „okopy Władysława Łokietka”⁶ oraz pozostałości zamku zburzonego przez Szwedów w XVII w.⁷ Dokładny opis grodziska zamieścił Józef Żurowski w jednym ze sprawozdań. „Centralna, najwyższa część wzgórza otoczona jest z trzech stron głęboką fosą i tu zapewne stał gród. Po drugiej stronie fosy ciągnie się dookoła grodu [z wyjątkiem strony zachodniej] kilka większych i mniejszych wzniesień, oddzielonych fosami [są to pozostałości wałów obronnych]. Od strony wschodniej przylega do nich duża, płaska terasa otoczona dookoła wałem i fosą [dziś prawie niewidoczne], ciągnącymi się dalej ku zachodowi i okalającymi od północy całą warownię... Centralna część grodu została przekopana głębokim rowem przez amatora skarbów”⁸.

Badaniami wykopaliskowymi, rozpoczętymi w 1973 r., objęto centralną część grodu zakładając sześć wykopów badawczych o łącznej powierzchni 1100 m². W toku badań stwierdzono występowanie trzech faz osadniczych.

I – fazę najstarszą reprezentuje obiekt wstępnie określony jako jama, której zawartość stanowiły grudki przepalanej polepy oraz ceramika ręcznie lepiąca pochodząca z epoki neolitu (prawdopodobnie kultura lendzielska).

II – do fazy młodszej należą warstwy zawierające materiał wczesnośredniowieczny – XI i XII-wieczny – głównie ceramikę. Odsłonięto tu pozostałości zabudowania gospodarczego o konstrukcji plecionkowej, rysujące się jako wąskie (około 20 cm) zagłębienie wypełnione lessem przemieszanym ze zbutwiałym drewnem, pochodzącym z gałęzi użytych jako plecionka. Poniżej – w obrębie prostokątnego zarysu ścian – odsłonięto dziesięć negatywów kołków o średnicy 10 - 15 cm, długości 40 - 60 cm wypełnionych próchnem. Dolne partie kołków częściowo znajdowały się w warstwie humusu pierwotnego przykrywającego jamę lendzielską. Wnętrze zabudowania gospodarczego stanowił silnie zбиты less z drobnymi wrętami próchnicy. W pobliżu jednego z kołków znajdował się fragment nieokreślonego przedmiotu żelaznego bardzo skorodowanego. Wskutek zniszczenia owego zabudowania nie zachowały się jego wyższe partie. Rozstrzygnięcie kwestii, czy budowla ta jest związana z osadnictwem przedgrodowym, z okresu wznoszenia grodu, czy stanowi pierwszą fazę istnienia grodu, pozostawiam do zakończenia badań wnętrza i opracowania całości materiału.

III – fazę najmłodszą wyznaczają warstwy zawierające materiał ze schyłku XIII i XIV w. Są to poza ceramiką groty bełtów kuszy, grot włóczni, grzebień kościany i dość dobrze zachowana ostroga z gwiazdką. XIV-wieczny poziom użytkowania w postaci cienkiej, 10 - 20 cm miąższości warstewki jasnobrunatnej, miejscami szarej

⁶ *Drobne wiadomości. Mogiły krakowskie*, „Światowit”, t. XI, 1901, s. 239.

⁷ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. VII, Warszawa 1886, s. 839.

⁸ J. Żurowski, *IV sprawozdanie Urzędu Konserwatorskiego na okręg krakowski*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. VI, 1921, s. 175 i n.

próchnicy przemieszanej z lessem występuje na przestrzeni wszystkich badanych wykopów. Większość materiału zabytkowego pochodzi właśnie z tej warstwy. Ponad tą warstwą znajduje się gruba, miejscami dochodząca do ponad 0,5 m warstwa gruzu wapiennego. W jednym tylko miejscu – w północnej części majdanu – odsłonięto fragment fundamentu (zameczku?) wzniesionego z łamanego wapienia pełczyskiego. Fundament (długość odsłoniętej części – 4 m, szerokość – 90 i wysokość 50 - 70 cm) przebiega w kierunku z północnego wschodu na południowy zachód. W odsłoniętej partii muru kamienie wapienne spajano lessem, nie można jednak wykluczyć możliwości wystąpienia zaprawy w dalszych partiach, zwłaszcza że w rozsypisku kamiennym stwierdzono obecność wapna.

W świetle dotychczasowych badań, wydaje się, że budynek ten został wzniesiony w XIV w. Wskazuje na to ceramika i przedmioty żelazne o XIV-wiecznej metryce wydobyte z warstwy, w obrębie której odsłonięto fundament, a ponadto fakt, że poziom występowania fundamentu i warstwa wyznaczająca poziom osadniczy XIV-wieczny znajdują się na tej samej głębokości. Poza tym w pobliżu fundamentu brak wyraźnie zarysowanego poziomu osadniczego.

Powyżej rozsypiska wapiennego znajduje się warstwa humusu, miejscami zaś lessu narzuconego podczas kopania tranzei, w której wypełniku odsłonięto pocisk i łuskę karabinową.

Dla ustaleń stratygraficzno-chronologicznych istotne znaczenie mają badania wałów obronnych, jednakże ze względów finansowych skoncentrowano się jedynie na badaniach wnętrza grodu. Przygotowywane do druku monograficzne opracowanie materiału i dokumentacji z dotychczasowych badań, stanowić będzie punkt wyjścia do dalszych badań oraz całkowitego rozpoznania problematyki grodu w Pełczyskach i jego związków z Wiślicą, na co wskazuje występowanie margli pełczyskich w murach kościoła św. Mikołaja w Wiślicy⁹.

SUMMARY

The first concerning the medieval castle reference mention dates back to 1224. The later – the 14th century ones mainly refer to the church under the invocation of St. Adalbert and the prebend under the invocation of St. Alexis. The medieval castle is situated on north-western confines of the range of hills called Olbrych about 10 km away north-west from Wiślica. According to tradition „Władysław Łokietek's trenches” and remains of a ruined by the Swedish in 17th c. castle are found here. The excavations begun in 1973 have uncovered three phases of settlement: phase 1, the oldest one – the Neolithic (the pit of the Lengyel Culture); phase 2, the younger one – 11th-13th c. (besides the pottery material a farm building of plaited construction has been discovered); phase 3, the youngest one – the decline of 13th c. and 14th c. (besides the 14th c. historical material – a spur with a star, a bone comb, arbalest arrow-heads, pottery – a fragment of foundations of a stone building from the same period of time has been uncovered).

⁹ M. Weber-Kozińska, *Materiały budowlane w budownictwie romańskim w Wiślicy, II Konferencja Naukowa w Warszawie 28 i 29 kwietnia 1961*, Warszawa 1963, s. 48.

